

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan
SOL 065 Socialt arbete med drogmissbrukare
Höstterminen 2003

EMPOWERMENT OCH PATERNALISM,
VAD BETYDER DE EGENTLIGEN?
En belysning av begreppen

Författare: Sophie Nilsson
Handledare: Flemming Kristensen

Ju längre vi lever, desto mer övertygad blir jag om att den största respekt vi kan visa andra människor är att se dem som de är, att erkänna inte bara att de existerar utan också att de existerar på sitt speciella sätt och i sin alldeles speciella verklighet. Det är självfallet svårare än du tror.

Shiva Naipaul, *An unfinished journey*, Skau

Abstract

This study aimed to shed light on the conception empowerment and paternalism, to show some of the inherent tension that lies within the conceptions. I wanted to see if empowerment and paternalism really could be seen as it's contrary, as it often is described in literature. I looked into the conceptions different parts to see if, and which parts, were shared or contradict each other.

This is an hermeneutisk and explorative study where I have chosen to focus on literature, to see what has been written on this subject so I could see what people working in this profession had to obtained.

The result of my study showed the difficulties that could appear when empowerment and paternalism are used. That will hopefully help the users to enhance his/hers consciousness to the consequences when using empowerment and to handle that with carefulness. Both concepts consists smaller parts for example legal security, democracy and power. All the smaller parts are in it self as hard to define as the empowerment – and paternalism-concept. Both empowerment and paternalism are comparativ and can be interpreted different depending on who's using it, what he/she needs and in what situations they are.

Innehållsförteckning

Inledning	5
<i>Problemformulering</i>	5
<i>Begreppsdefinitioner och bakgrund till forskningsproblemet</i>	6
<i>Syfte och frågeställningar</i>	8
<i>Metod</i>	8
<i>Litteratur</i>	10
<i>Källkritik</i>	10
<i>Uppsatsens struktur</i>	11
<i>Fortsatt framställning</i>	11
Hur ser spänningsförhållandet ut mellan paternalism och empowerment?	11
<i>Empowerment vs paternalism</i>	12
<i>Socialarbetarna och klienterna i arbetet med empowerment och paternalism</i>	14
<i>Stämplingsteorier</i>	19
<i>Myndighetsstämpling</i>	20
<i>Maktaspekten i empowerment och paternalism</i>	22
<i>Socialtjänstlagen</i>	25
Vilken betydelse har det att det inte finns klara definitioner om begreppen empowerment och paternalism innebörd?	27
<i>Betydelser av begreppens innebörd för socialarbetaren och klienten</i>	28
<i>Uppfattning av begreppens innebörd</i>	29
Hur har diskussionerna sett ut inom socialt arbete kring empowerment och paternalism vid slutet av förra århundradet?	32

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen?
En belysning av begreppen

<i>Några nedslag i historien kring begreppen empowerment och paternalism</i>	33
<i>Empowerment och paternalism i svenska socialpolitiken under 1800-och</i>	
<i>1900-talet</i>	36
Slutdiskussion	39
Källförteckning	42

Inledning

Problemformulering

I dag tycks det finnas ett stort intresse för den enskilda människan och hennes mående. Det talas om brukarinflytande och maktfördelning mellan enskilda och myndigheter. De enskilda ska ta större ansvar för sin situation och göra egna val. Överallt syns detta; pensionspara i fonder som du själv väljer, spara pengar på att välja elleverantör mm. Enskilda medborgare tvingas bli medvetna konsumenter och detta har spridit sig även till socialtjänsten. Men vad innebär det att vara delaktig i en verksamhet där man egentligen har en position i underläge?

Inom socialtjänsten fattas ofta beslut som kommer att påverka klienten i stor omfattning. Besluten bygger på lagar exempelvis socialtjänstlagen, riktlinjer som ofta är specifika för kommunen, men också på socialarbetarens erfarenheter och intuition. Klienters önskemål uppfylls inte alltid, det paternalistiska synsättet kommer ofta in och säger ”vi vet bättre än klienten, vi arbetar med detta varje dag”. Tanken med brukarinflytande är att klienterna ska få möjlighet att få mer inflytande i de beslut som påverkar dem, med det ska vara inom ramen för vad politikerna, lagarna och riktlinjerna säger. Det ska finnas en diskussion mellan klient och socialarbetare.

Brukarinflytandet består av många delar exempelvis empowerment, makt, delaktighet, rättssäkerhet. Men vad betyder de olika delarna? Vart och ett av de olika delarna är lika svåra att tyda. Begreppet empowerment fascinerade mig eftersom det verkar så passande att använda för att få ökat brukarinflytande. Men vid en närmare titt i litteraturen framkommer det att det inte bara är att använda det. Det finns många inneboende spänningar som gör att man måste vara vaksam på konsekvenserna av användandet. Syftet med denna uppsats är att belysa empowerment och paternalism, något som i allmänhet ses som varandras motpoler. Använder man empowerment stryks paternalism. Men är det sant?

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

Under min praktiktermin var jag på Polstjärnan i Ystad, en öppenvårdsverksamhet som ingår i avdelningen för individ- och familjeomsorgen. Verksamheten riktar sig till personer mellan 18 – 40 år, som har någon form av social problematik som gör att de har svårigheter att klara av att komma ut på den reguljära arbetsmarknaden. Polstjärnan, och Ystad kommuns socialtjänst i helhet, arbetar för att öka brukarinflytandet och det var på detta sätt jag först kom i kontakt med brukarinflytandet i praktiken. Det finns mängder av sätt att öka brukarinflytandet exempelvis fokusgrupper där klienterna är deltagare med sina egna erfarenheter. Ett första sätt att tillåta medverkan av klienter är som dikten i början av uppsatsen, att se människan för den hon är.

Tidigare under utbildningen har vi berört ämnen som empowerment och advocacy, makt och de olika roller som både klienter och socialarbetare har i sina positioner i samhället, som alla är delar i brukarinflytandet. Det är svåra begrepp som är en del i empowerment. Begreppet empowerment kan kort beskrivas som att ge makt åt människan att påverka sitt liv. Det är ingen korrekt beskrivning, det finns det ingen. Empowerment är ett förföriskt ord som för tankarna till något som kan liknas en utopi. Empowerment ska hjälpa klienten och socialarbetaren till det stadiet där blommorna svajar i sommarbrisen och fåglarna kvittrar. Men är detta sanningen? Empowerment är inte problemfritt att använda och medför konsekvenser. Min största farhåga är att personal inom myndigheter använder empowerment utan att veta vad som kan hända. Skulle något negativt hända är sannolikheten stor att det är klienten som drabbas och får lära sig läxan den svåra vägen. Frågor som jag skulle vilja ställa är: Vad händer om inte alla får egenmakt genom empowerment? Är det inte paternalistiskt att alla ska få egenmakt genom empowerment?

Begreppsdefinitioner och bakgrund till forskningsproblemet

Socialvården kan genom tidens gång ses som en från början välgörenhet, som blev en social rättighet och som nu måste vidareutvecklas till att öka de marginaliserade gruppernas egna krafter (Vogt & Murrell 1992 s 50). Tanken med brukarinflytande är att klienterna ska komplettera socialarbetarens kunskaper. Båda parterna har värdefulla kunskaper och tillsammans kan de nå högre höjder, istället för att arbeta var för sig. Sven Thelander är refererad i tidningen Socionomen där han framhäver att det inte viktigast vem som säger något utan vad det är de säger (Pintz, Socionomen 7/2003).

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

Begreppet klient kan enligt Salonen, refererad i Socialstyrelsens rapport "brukarmedverkan i socialtjänsten", användas på två sätt. Det första kan ses i ett juridiskt perspektiv där klienten är uppdragsgivaren åt advokaten som företräder honom. Klienten har en starkare ställning eftersom han har anställt advokaten. Det andra sättet är det som ofta återfinns inom myndigheter exempelvis socialtjänsten, där klienten befinner sig i beroendeställning. Vidare finns begreppet brukare som innebär att användaren inte kan välja bland olika verksamheter, men han kan vara med och påverka den han befinner sig i (Socialstyrelsen s 18).

Att bli en klient innebär att lämna ut sitt liv och tillåta främmande människor att blanda sig i sitt liv (Skau 2001 s 46). Det är en process som tar lång tid, men som sätter djupa spår hos personen det handlar om. Att vara eller bli klient innebär att långsamt lära sig att bli klient, en form av socialisation. Socialarbetaren har fördelen att ha teoretiska kunskaper, erfarenhet och titel att luta sig tillbaka på, men klienten har endast egna erfarenheter och möjligen andras berättelser att använda i sin roll som klient. Även frivilligheten i mötet mellan socialarbetare och klient ligger till socialarbetarens fördel (Skau 2001 s 59).

Att använda sig av titeln klient om någon som söker sig till exempelvis socialtjänsten innebär egentligen att behandla honom paternalistiskt. Jag tror att ordet klient används för enkelhetens skull, för att det är en tradition, utan att egentligen mena något med det, men trots det innebär det att man stämplar någon med ordet. Det finns andra ord som används inom olika verksamheter inom socialt arbete exempelvis elever, brukare, användare, kunder mm. Oavsett vad man använder för titel på dem som använder tjänsterna ska det ske med försiktighet. Det kan vara lätt att använda ordet utan eftertanke, men alla tolkar det på sitt eget vis och därför bör det användas med försiktighet. Precis som många andra begrepp inom socialt arbete beror tolkningar av begrepp på när de används, i vilken situation och vem som använder det.

Sune Sunesson tar i Jette Findt Pedersens bok *Yrkesetik* upp att det finns klara skillnader i begreppet klient och brukare. Pedersen använder sig av det danska begreppet brukare, som i Sverige är översatt med klient, vårdtagare, elev mm. kort sagt de människor som använder tjänster som finns i det sociala arbetet. Enligt den danska versionen ställer det användaren på samma nivå som den som utför tjänsten, i Sverige ser det annorlunda ut. De svenska begreppen brukare och klient är skilda innehållsmässigt. Sunesson tar upp två delar som skiljer sig väsentligt mellan svenska och danska användningen av begreppen. Det första är att den direkta översättningen inte är bra. Sunesson tycker att användning av begreppet brukare i

Sverige inte fungerar så bra, jordbrukare är ett ord och begrepp som går att använda, men endast brukare? Den andra delen i Sunessons resonemang är att Findt Pedersens beskrivning av begreppet döljer den beroendeställning som finns när det gäller användare i socialt arbete. Användarna av socialt arbete finns oftast inte där av frivillighet (Findt Pedersen 1994 s 11).

Fortsättningsvis i uppsatsen kommer begreppet klient att användas om de människor som av olika anledningar söker sig till socialtjänsten. Klienten kommer vidare att benämnas som *han* eller *honom*. Det ligger inga värderingar i användandet av begreppet klient, men det är min uppfattning att de oftast benämns som klienter inom socialtjänsten, även om det kan förkomma andra benämningar exempelvis kund, brukare, elev mm. I uppsatsen kommer alla som arbetar inom socialtjänsten att benämnas som socialarbetare och vidare som *hon* eller *henne*. Orsaken till att jag valt att kallas alla socialarbetare är att inte fastna i den tituleringshärvan som finns i dagens samhälle med titlar som exempelvis socionom, socialarbetare, socialsekreterare, socialpedagog mm.

Empowerment som ord har en mängd olika betydelser men ingen bra översättning till svenska. I litteratur jag använt i uppsatsen har författare valt olika egna översättningar eller valt att använda begreppet på sådant sätt att det inte behövs någon översättning. Jarhag skriver i sin bok om empowerment som bemyndigande. Jag har fått uppmaningen att inte skriva om begreppet empowerment med en försvenskning som samtidigt är direkt grammatikfel exempelvis "att bli empowered" eller "att empowera någon". Här har jag valt att istället skriva "egenmakt" eller "egenmakt genom empowerment".

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka spänningsförhållandet mellan begreppen empowerment och paternalism. Jag vill undersöka om det går att använda endast det ena begreppet och utesluta det andra eller är de delar av varandra.

- Hur ser spänningsförhållandet ut mellan paternalism och empowerment?
- Vilken betydelse har det att det inte finns klara definitioner om begreppen empowerment och paternalism innebörd?
- Hur har diskussionerna sett ut inom socialt arbete kring empowerment och paternalism vid slutet av förra århundradet?

Metod

Jag har valt att skriva en uppsats om spänningsförhållandet mellan empowerment och paternalism och skriva den som en litteraturstudie. Valet att göra uppsatsen i denna form är att jag vill undersöka det som finns skrivet idag om empowerment och paternalism. Att använda sig enbart av det material som redan finns skrivit kan begränsa analysen, då det inte tillkommer nytt material som kan bekräfta eller motsäga de fakta som finns tillgängligt och därmed öka djupet. De som arbetar inom socialt arbete har denna litteratur att tillgå om och när de vill använda sig av empowerment och jag vill undersöka vad som finns, är det tillräcklig fakta för att kunna använda empowerment och visar det problematiken som finns inom begreppen empowerment och paternalism.

Under den första tiden av uppsatsskrivandet valde jag att lägga lite tid till att läsa in mig på ämnet. Det som starkast framträdde då var komplexiteten kring begreppet empowerment. Empowerment som begrepp är stort och en omöjlighet att beskriva under den korta tid som uppsatsen har till sitt förfogande samt platsen i uppsatsen. Detta har varit de avgörande skälen till att inte skriva om empowerment som helhet utan skriva om spänningsförhållandet som omger begreppet.

Uppsatsen kommer att bygga på sekundärdata bestående av litteratur för att förklara möjliga innebörder av empowerment och paternalism som begrepp samt de spänningar som finns mellan begreppen. Empowerment kommer att ses som en del i ledet att införa ökat brukarinflytande i socialtjänsten och möjliga paralleller kommer att dras mellan dem. Paternalism kommer till en början att ses som motpolen av empowerment och problematisering av om de verkligen kan ses som varandras motpoler kommer därefter att ske.

Uppsatsen kommer inte att ge ett definitivt svar utan kommer att ge en bild av hur empowerment kan se ut när det problematiseras. Tanken är att varje läsare ska bilda sig en egen uppfattning om innebörden av empowerment och använda det efter det. Uppsatsen är en hermeneutisk och explorativ undersökning som även präglas av ett deduktivt arbetssätt. Explorerande kan beskrivas som undersökande och utforskande, där det primära målet är att få en bred bild och ökad förståelse för det man undersöker (Halvorsen 1992 s 84). Det deduktiva draget i min uppsats innebär att jag undersöker litteraturen kring begreppen och har

i grunden en teori som bas (Halvorsen 1992 s 15). Min ambition är inte att prova en teoris hållbarhet utan jag ska istället öka min förståelse för de spänningar som finns mellan begreppen empowerment och paternalism. Den hermeneutiska processen kan ses som tolkningar av det insamlade materialet. Som uppsatsförfattare reflekterar jag över innebörden och uppfattningar av beskrivna begrepp (Repstad 2000 s 103).

Litteratur

Jag har valt ut delar av begreppet att problematisera med hjälp av begreppet paternalism. Litteratursökningen som jag genomfört har främst varit på sökbasen LOVISA. Sökresultaten på begreppen empowerment och paternalism har dock varit begränsat i antal olika böcker. Eftersom antalet litteratur blev begränsat i LOVISA fick jag söka efter andra infallsvinklar för att kunna belysa spänningsförhållande mellan begreppen. Min fortsatta sökning fick då innefatta de mindre delar som begreppen består av, dvs makt, relationer mellan socialarbetare och klient mm. En del litteratur har jag hittat genom referenser i andra böcker och annan litteratur har jag hittat efter förslag från min handledare.

Källkritik

Min avsikt har varit att belysa förhållandet mellan begreppen empowerment och paternalism genom att ge en så omfattande bild som möjligt, dock ej en fullständig bild. Jag har valt litteratur utifrån mina frågeställningar, samtidigt spelar subjektivitet en roll i sökandet efter litteratur. Jag har sorterat bland litteraturen kring begreppen och en del författare har framställt sin forskning på sådant sätt som tilltalat mig och min användning i uppsatsen. Det finns även en del författare som inte omnämns i min uppsats och jag är medveten om att det påverkar reliabiliteten i uppsatsen. Jag har försökt fokusera på de vanligaste förekommande forskarna som träfflistan på LOVISA gett. Litteraturen i uppsatsen är främst från forskare inom, eller med koppling till, socialt arbete eftersom det är min uppfattning att det är högre tillförlitlighet eftersom dem har genomgått vissa kontroller för att producerats som litteratur med universitetens stöd bakom sig.

Reliabilitet kan översättas med tillförlitlighet, hur pålitlig en mätning är. Det betyder att olika mätningar ska ge ungefär samma resultat, det betyder även att jag som insamlare av materialet inte skriver om eller ändrar fakta (Halvorsen 1992 s 42). I en litteraturstudie som jag skrivit innebär det att jag måste lita på alla de som samlat in material till sina böcker, som jag sedan använder. Samtidigt måste också hänsyn tas till att jag läst alla de böckerna och sedan skrivit

om det som redan står skrivit. Det finns risk i detta att reliabiliteten inte blir hög, men jag har försökt öka reliabiliteten genom att välja olika författare för att få en så nyanserad bild som möjligt.

Uppsatsens struktur

Uppsatsens struktur kan variera beroende på författaren samt det som uppsatsen syftar till att undersöka. En vanlig struktur är att presentera tidigare forskning, empiri och sedan analys. Jag har emellertid valt att väva in analysen i hela avhandlingen. Det finns en risk att det kan se rörigt ut men jag har ändå valt att göra denna framställning eftersom jag tror att det är en fördel att ha analysen direkt i anslutning till litteratur. Jag tror att detta upplägg ger uppsatsen både starka och svaga sidor. Jag tror att de starka sidorna främst är att uppsatsen analyseras efterhand och ger läsaren möjlighet att växa med uppgiften, att den ger läsaren möjlighet att vandra genom litteraturen och samtidigt se komplexiteten i och med att analysen framhäver just detta. De svaga sidorna är att det inte som läsare går att gå in i analys-avsnittet, eller något annat kapitel exempelvis tidigare forskning, och se resultaten klara och tydliga.

Fortsatt framställning

Jag har valt att använda de olika frågeställningarna som rubriker för att framställningen ska bli lättare att orientera sig i. Jag kommer att beskriva spänningsförhållandet under det följande kapitlet genom att ta fram olika aspekter såsom makt, relationer mellan socialarbetare och klient och för att visa på tydlighet hur det kan se ut i verkligheten har jag valt att presentera två teorier, stämplingsteorin och myndighetsstämpling. Under det andra kapitlet kommer fråga nummer två att tas upp, vilken betydelse har det att det inte finns klara definitioner om begreppen empowerment och paternalism innebörd. Olika betydelser för klient och socialarbetarna kommer att belysas samt olika uppfattningar om innebörden. I det tredje kapitlet kommer empowerment och paternalism att ses i ett historiskt perspektiv genom att se hur diskussionerna var då. Vidare kommer sedan en slutdiskussion.

Hur ser spänningsförhållandet ut mellan paternalism och empowerment?

Kapitlen är indelat i olika rubriker för att kunna göra det överskådligt att se de olika delarna som avhandlas för att kunna belysa det komplicerade förhållandet mellan empowerment och

paternalism. I detta kapitel kommer jag att belysa paternalismens betydelse i begreppet empowerment. Först kommer empowerment och paternalism att belysas som begrepp för att sedan visa på skillnader, likheter och beroende inom begreppen. Under resterande del av kapitlet kommer maktaspekten kort att tas upp för att visa spänningarna mellan detta begrepp och empowerment och paternalism. Under tredje rubriken kommer socialarbetarnas och klienternas roll att få ett tydligare framträdande i samband med användningen av begreppen. Under stämplingsteorin och myndighetsstämpling kommer jag att beskriva de två teorierna och dra paralleller till begreppen empowerment och paternalism för att belysa begreppen i praktiken. Delar av socialtjänstlagen kommer efter det att ses med fokus på ovan nämnda begrepp.

Empowerment vs paternalism

Empowerment och paternalism sägs i allmänt tal stå i motsats till varandra. Paternalism handlar om att begränsa någons handlingar mot dennes vilja, empowerment kan beskrivas som att möjliggöra för någon att själv välja och kunna handla därefter (Meeuwisse m fl 2000 s 209). Empowerment är tänkt att hjälpa klienten att ta kontroll över sin situation och sitt liv genom att använda de resurser som han redan har. Empowerment innebär att man använder klientens egna förmågor att öka hans självkänsla så han kan använda makten (Payne 1997 s 266). Anne Hermodsson beskriver att empowerment verkar vara allt som kan stärka klienten med hjälp av exempelvis idéer och insatser (Hermodsson 1998 s 10). Empowerment som begrepp har en mängd olika betydelser, i latin betyder det "att vara i stånd till". Andra ord för att beskriva empowerment kan vara socialt stöd, egenkontroll, makt, delaktighet, självtillit och kompetens. Empowerment beskrivs även som en känsla av kontroll över sitt eget liv/situation, att tro på sig själv att man klarar nå sina uppsatta mål (Meeuwisse m fl 2000 s 211).

Kanske är det bara positivt att begreppen empowerment och paternalism består av många "små" delar eftersom det gör det lättare att använda, uppmärksamma och diskutera än begreppens helhet. Att använda ett nytt förhållningssätt kan vara skrämmande och svårt att applicera på det arbete man gjort under en längre tid, men att uppmärksamma de delar som man redan använder, exempelvis klienters delaktighet, diskussion mellan socialarbetare och klient om valmöjligheter mm. tror jag kan förstärka de positiva delarna i det dagliga arbetet.

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

Lika många människor som använder begreppet empowerment finns det tolkningar. Därför är det viktigt att berätta vad man menar och inte ta för givet att alla har samma tolkning av begreppet. Begreppsdefinitionen av empowerment är svår men samtidigt lätt. Det skulle kunna beskrivas med små enkla ord, men innebörden av dem gör det svårare att göra en beskrivning. Samtidigt kommer allas olika tolkningar in och försvårar användandet av empowerment på ett medvetet sätt.

Paternalism kan beskrivas som en uppfattning om överlägsenhet gentemot någon annan, det finns en över- och en underordnad. Inom socialt arbete kan det ses som socialarbetarens högre ställning gentemot klienten, men enbart positionerna kan inte ses som paternalism. Men om klientens valmöjligheter eller handlingar begränsas av social arbetaren med hänvisning till att det är för klientens bästa, trots att klienten inte önskar det, kan det kallas paternalism (Meeuwisse m fl 2000 s 208).

Richard Sennett finns refererad i Meeuwisses bok där han uttalat sig om paternalism som den "falska kärlekens auktoritet" vilket innebär att myndigheten visar en falsk kärlek/omtanke mot klienten. Falskheten kommer från att myndighetspersonen endast visar omtanke när det gynnar henne själv. Paternalism är ofta sedd som en överbeskyddande gest, men kan även ses som ett förbarnsligande, man behandlar klienten som ett barn, talar till honom som ett barn, ser honom som ett barn (Meeuwisse m fl 2000 s 209). Simon finns refererad i Hermodssons bok där hon skriver att en grundsten i arbete med empowerment är att skapa ett samarbete mellan klient och socialarbetare. Att se och uppmärksamma klientens starka sidor är en annan viktig del, likaså att betona klientens behov och ansvar (Hermodsson 1998 s 10). När det skrivs på detta sätt är det lättare att se varför empowerment och paternalism ofta står i motpoler med varandra. Det som paternalism gör tar empowerment bort. Paternalism ses som det kränkande och förnedrande och empowerment ses som det fria och vällustiga alternativet till liv. Empowerment-begreppet kan vara förföriskt om man inte ser det på djupet. Det finns andra sidor som inte alltid är så bra för klienten.

När individer genom empowerment får egenmakt innebär det inte att alla, exempelvis alla klienter på försörjningsenheten eller alla människor bosatta i samma bostadsområde, får detta. Däremot hävdar Payne att de människor som genom empowerment fått egenmakt fortsätter att vara detta och tar makt från andra i sin omgivning. Istället för att ta makt från samhället i

övrigt tar de makt från andra individer i sin omgivning. Där sociala och politiska resurser inte räcker till eller är begränsade kan empowerment ha den effekten att grupper ställs mot varandra istället för att framträda tillsammans (Payne 1997 s 285). Den som har starkast röst vinner mest gehör hos åskådare. Jag tror även att det som för tillfället är i ropet har fördelar mot dem som kommit i skymundan exempelvis invandrare i samhället och problem med integration. Tanken med Paynes resonemang är att vara försiktig och betänka användandet med empowerment om vi inte ska få fler marginaliserade och utsatta grupper i samhället. Grundtanken i empowerment är att sammanföra grupper att kunna hjälpa sig själva och andra, men om kommunerna fortsätter att ge minskade bidrag till socialt arbete kanske Payne får rätt.

Thorseth skriver i sin bok att det kan vara okej att bestämma över någons huvud om personen exempelvis blivit frihetsberövad, för att återställa för personen så han själv åter kan ta kontrollen. Det är inte okej att göra personen oförmögen att handla endast för att du själv ska kunna handla åt personen, för din egen vinnings skull (Thorseth 1999 s 79). Det som Thorseth tar upp är olika former på paternalism. I ena fallet skulle det vara okej att hjälpa exempelvis klienten att ta tillvara på hans rättigheter, men det sistnämnda är absolut inte okej, att göra klienten icke handlingsförmög för sin egen skull. Detta visar att det inte går att säga att det inte ska finnas paternalism utan endast empowerment. Medvetenheten hjälper socialarbetaren att inte hamna i klassiska fällor där hon plötsligt upptäcker att empowerment inte är felfri utan har en hel del inneboende spänningar som hon måste ta hänsyn till. Samtidigt försvåras hennes arbete med begreppen eftersom de är relationella och situationen ofta bestämmer betydelsen och tolkningen av begreppen.

Socialarbetarna och klienterna i arbetet med empowerment och paternalism

Tankarna bakom paternalism är att de enskilda medborgarna i samhället inte vet vad som är bäst för dem, utan det krävs någon med kunskap, det krävs en expert (Meeuwisse m fl 2000 s 208). Tanken med empowerment är att klienten ska stärkas i att själv välja och vara med i beslutsprocesserna, att vara en aktiv del i sitt eget liv. Detta kan styrka att paternalism och empowerment är motsatserna till varandra. Paternalism är överlägsenhet och empowerment är när klienten själv är överlägsen i sitt liv. Ur litteraturen kan man dock se att socialarbetaren alltid är närvarande, med olika uppgifter, men har alltid ett finger med i spelet. När hon är paternalistisk är hon expert på sitt arbete, hon är överlägsen, har makten och visar den, hon kan se ner på klienten mm. När socialarbetaren arbetar med empowerment är hon fortfarande

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

expert på sitt arbete, hon har fortfarande makt men visar den inte på ett överlägset sätt, hon är inte överlägsen utan visar klienten en väg där han själv kan bestämma och besluta över sitt liv.

Författarna som skrivit om empowerment har alla lyft fram att det är klienten som står i centrum, att klienten behöver hjälp i processen att gå framåt och kunna se sin egen situation och kunna handla för att fortsätta gå framåt. Samtidigt med detta tar författarna fram att det inte är endast klienterna som är involverade i processen med empowerment, utan även socialarbetaren. Hermodsson menar i sin bok att socialarbetaren har makt och att hon måste vara medveten om den, samtidigt som hon ska hjälpa klienten att känna ökad makt och kunna använda den (Hermodsson 1998 s 11).

Empowerment och paternalism är begrepp som är relaterade till normalitet. När socialarbetaren genom empowerment hjälper klienten att få egenmakt relaterar hon det till föreställningen om normalitet. Föreställningen om vad som är normalt kan se olika ut beroende på vem som tolkar och omständigheterna kring den som tolkar. Normer i samhället ger vissa signaler om vad som är normalt eller inte, men det finns andra faktorer som spelar in. Denna fråga är för stor att ta upp i denna uppsats varför jag lämnar den biten och går vidare med att konstatera att det finns olika uppfattningar om vad som är normalt och inte. Trots det vill jag säga att det finns en uppfattning om vad som är skälig levnadsnivå för medborgare i samhället skrivit i riksnormen i Socialtjänstlagen. I relation till detta arbetar socialarbetaren för att hjälpa klienten till egenmakt genom empowerment. Socialarbetaren fungerar som en sorts katalysator, en påverkanshjälp till klienten att förändra sitt liv, att se det ur en annan synvinkel. Men går det då att säga att socialarbetaren hjälper klienten i empowerment-anda, när hon använder andra än klientens egna föreställningar om vad som är normalitet?

Socialarbetaren kan ses som nyckelpersonen där hon visar klienten och gör honom uppmärksam på sin situation och sitt liv. Socialarbetaren hjälper klienten att bli medveten om sig själv och sin omgivning. Klienten kan genom detta se mer objektivt på sin situation, se andra lösningar och möjligheter. Bengt Starrin och Leif R Jönsson skriver i Meeuwisses bok att empowerment kan beskrivas som känslan av kontroll över det egna livet. Personen tror på sig själv och sin förmåga att uppnå målen. Det krävs som tidigare skrivits att omgivningen är öppen för personen och hjälper honom att utvecklas. Som socialarbetare kan man hjälpa

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

klienterna mot empowerment genom att verkligen lyssna till dem och vad de har att säga (Meeuwisse m fl 2000 s 212).

Paternalism och empowerment kan ibland ses som delar av varandra, som komplement till varandra. Klienten behöver socialarbetaren för att visa vägen till att själv kunna ta makt, använda den, hjälp att se medvetet på sitt liv och sin situation. Dragen från paternalism kan tyckas lång i detta sammanhang, men den finns där. Socialarbetaren är i överläge men hjälper klienten att hitta en väg till att få kontroll över sitt liv. Socialarbetaren använder sin makt, överlägsenhet och expertkunskap till att hjälpa klienten. Socialarbetarens agerande skulle kunna ses som paternalistisk eftersom det är ett styrande agerande och där socialarbetaren tror sig veta hur man ska hjälpa klienten samt att klienten inte vet hur han ska göra.

Socialarbetaren bygger sin hjälp i empowerment-arbetet med klienten på sin egen, och andras, föreställning om vad är bäst för klienten. Empowerment kommer in i och med att ändamålet är att hjälpa klienten till självhjälp. När begreppen tolkas på detta sätt får både empowerment och paternalism en ny betydelse där båda kan kännas meningsfulla att använda i praktiken. Ett annat sätt att se på det är att paternalism och empowerment tillsammans kan ge klienten något värdefullt. Samtidigt som jag skriver detta, att empowerment och paternalism kan användas tillsammans, finns ändå spänningen mellan de båda begreppen kvar. Hur långt helgar medlen ändamålet? Går det att rättfärdiga ett paternalistiskt beteende från socialarbetarna för att målet, att klienten får egenmakt genom empowerment, ska bli uppnått? Är det rimligt att socialarbetarna tvingar klienten till deltagande för att få egenmakt? Tanken är god, men bygger på att socialarbetaren vet vad som är bäst för klienten. Återigen finns paternalism i närheten av empowerment.

Men hur ska begreppen empowerment och paternalism användas? Finns det bra eller dåliga sätt? Går det överhuvudtaget att säga att det finns bra eller dåliga sätt eller är det ett dåligt ordval? Som Einstein sade "allt är relativt". Eftersom båda begreppen består av många mindre delar som tillsammans bildar en enhet som går att definiera som ett begrepp, är det de små delarna som blir avgörande för slutresultatet. Är det då rimligt att diskutera hela empowerment- eller paternalism-begreppen eller ska diskussionerna föras om de små delarna som empowerment och paternalism består av? Användning av begreppen innebär ett ingripande i den andre personens liv, frågan om det är bra eller dåligt blir då om det är

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

legitimt att göra ingripandet. Är det rätt och för vem är det rätt? Vilka konsekvenser medför ingripandet och vem drabbar det? Har ingripandet positiva effekter för den det handlar om och vem avgör om det är positiva effekter?

Empowerment är ett förhållningssätt där man betonar vikten av att klientens integritet sätt i fokus, där socialarbetaren riktar sin uppmärksamhet åt klienten, dennes behov, möjligheter och önskemål och hjälper honom att nå dessa mål. För socialarbetaren innebär det att använda sin kunskap till att hjälpa klienten till någon sorts självhjälp och inte själv peka ut vägen åt honom och beordra honom att gå (Meeuwisse m fl 2000 s 211). Av detta kan läsas att socialarbetaren använder empowerment för att hjälpa klienten, men hon använder samtidigt makt för att kunna göra det verkningsfullt för klienten. Detta ska inte förknippas med paternalism, förutsatt att det inte är mot klientens vilja. Frågan är då om paternalism har en del i empowerment.

Under 1990 – talet har empowerment fått en starkare ställning inom socialt arbete, främst det som är individbaserat, fastän empowerment från början var mer använt inom utsatta grupper. Empowerment som begrepp är förföriskt och kan leda till en tro på ett idealistiskt, men kanske missledande, arbetssätt. Kanske socialarbetaren kan arbeta effektivare till ett billigare pris, så här i de ekonomiska åtstramningstiderna. Om politikerna tror att det går att göra detta tar de fel eftersom empowerment syftet är att socialarbetaren under en viss tid hjälper klienten att återfå kontrollen över sitt liv och sin situation och socialarbetaren behöver resurser för att kunna utföra detta (Payne 1997 s 275).

Det finns två typer av inflytande och medverkan som kan användas inom socialt arbete: *uppifrån och ner* eller *nerifrån och upp*. När perspektivet *uppifrån och ner* används finns verksamhetens eller organisationens behov i centrum. Verksamheten eller organisationen använder brukarna/klienternas erfarenheter och synpunkter för att stärka verksamhetens mål, förändra, förbättra och effektivisera verksamheten. Verksamheten agerar för sitt eget syfte, där det gynnar verksamheten exempelvis förbättring av verksamheten för att fungera bättre till ett billigare pris. I ett *nerifrån och upp* perspektiv finns klienten i centrum. Verksamheten är till för klienten och utgår från ett brukarperspektiv. Klientens önskemål, eller framförallt, behov avgör formen av insatserna (Socialstyrelsen s 16). Empowerment är tänkt att stärka klienten och genom ett *nerifrån och upp* perspektiv, där klientens behov är i centrum, får

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

empowerment lite hjälp på traven, då detta perspektiv tar tillvara på klientens resurser och hans behov sätts främst.

Paternalism behöver inte endast vara de extrema fall man närmast kommer att tänka på när man hör ordet paternalism, exempelvis socialarbetaren som skickar en klient till ett visst behandlingshem eftersom det har bra resultat trots att klienten vill till ett annat behandlingshem. Socialarbetaren "vet" vad som är bra för klienten. Paternalism kan även ses som små men ingripande insatser. Bengt Starrin och Leif R Jönsson skriver i Meeuwisses bok om paternalismens andra sidor. Paternalism kan vara att socialarbetaren bemöter klienten på nedlåtande sätt. Det kan vara att som socialarbetare inte bry sig om att informera klienten ordentligt, att sköta klientens ärende snabbt och utan eftertanke endast för att bli av med ärendet, det kan vara att se klienten som ett offer, att reducera klientens problem till att handla om avvikelse eller sjukdom, att bemöta klienten respektlöst (Meeuwisse m fl 2000 s 210). För att göra en generalisering av ovanstående skulle jag kunna säga att det finns paternalism överallt, i olika omfattning. "Människans natur är att sträva framåt" (Vogt & Murrell 1992 s 54) och att hjälpa andra att gå framåt. Inom socialt arbete skulle jag vilja säga att det finns en utbredd önskan att hjälpa andra, men ska det ses som paternalistiskt? Frågan att ställa blir då; hur långt ska vi gå i hjälpanDET?

Beskrivning av paternalism som att bestämma över huvudet på någon annan gör det relativt enkelt att se i verkligheten och hos sig själv, men så som Bengt Starrin och Leif R Jönsson beskriver det, att behandla någon nedlåtande eller kränkande försvårar det hela. Min uppfattning är att det då handlar om en tolkning. Att vara klient hos socialtjänsten, att söka hjälp i form av exempelvis ekonomiskt slag eller behandling kan beskrivas som att befinna sig i underläge. Genom att söka hjälp i någon form hos någon annan innebär att vara i underläge. Det behöver inte vara yrkesverksamma personer som kan erbjuda hjälp, det kan vara en vän eller anhörig, den som söker hjälpen finns i underläge eftersom han söker hjälp av en annan. Det kan skapa känslor av otillräcklighet, okunskap och ignorering. Klienten kan uppleva att han blir illa behandlad av socialarbetaren och självklart har han rätt till sin uppfattning, men att kalla det för paternalism tycker jag är att sätta en stämpel på någon som kanske inte borde ha den. Det är min tro att socialarbetare inte vill någon illa i sitt arbete, men det är inte alltid allting blir som det tänkt. En handling gjord i all välmening kan uppfattas annorlunda av mottagaren. Hur ska det då tolkas? Empowerment eller paternalism?

Stämplingsteorier

För att belysa begreppen empowerment och paternalism har jag valt att presentera två olika synsätt av stämplingsteorin. Teorin har möjlighet att belysa både hur man "arbetar" paternalistiskt och med empowerment. Teorin kan appliceras på båda begreppen och enligt mig, och forskare kring teorin, är den användbar i samhället och är en möjlig förklaring till hur empowerment och paternalism kan se ut. Stämplingsteorin har beskrivits av olika författare. Teorin handlar kort om personens självbild, hur han ser sig själv, som påverkats av föräldrars och samhällets stämplingar.

Teorin som Ted Goldberg framför börjar, i grova drag, när barnet är litet. Han uppfostras av sina föräldrar och det påverkar barnet när han växer upp. Barnets självbild påverkas hela tiden av andra människors syn på honom och hans egen syn på sig själv. Barnet försöker anpassa sin självbild att stämma överens med omgivningens syn på honom. När barnet blir äldre slussas han ut i samhället. Där möts han av normer och regler, som för de flesta är helt okej, men för de barn med negativ stämpling av föräldrarna och därmed en negativ självbild tenderar spiralen bara att gå runt och utför. När barnet blivit ungdom inträder enligt Goldberg sekundär avvikelse. Ungdomen vet vad som är rätt och fel, vad som förväntas av honom, men han har så dålig självbild och han vet vad som krävs av sådana som han, avvikare, så han gör det. Allt för att få sin självbild bekräftad, även om det är en negativ självbild. Använder droger, börjar en brottslig karriär mm. Orsaken till detta är att ungdomen försöker få sin negativa självbild bekräftad av samhället och omgivningen, därför gör han hela tiden värre saker för att få höra att han är dålig, precis som hans självbild säger honom. Vidare går ungdomen till det fjärde stadiet med avvikelsspiralen, där allt går runt, runt och förvärras hela tiden. Den negativa självbildens förvärras, ungdomen försöker vara ännu sämre, göra mer avvikande saker, möts av mer negativt tryck från samhället, får en ökad negativ självbild osv. Enligt Goldberg går det så långt att det bara finns två utvägar, att ta livet av sig eller att hitta en väg ut ur spiralen (Goldberg 2000 s 357).

Omgivningens uppfattningar och värderingar behöver inte vara sanna, men personen tar dem till sig och tillskriver dem en större mening än de borde ha haft. Det är min uppfattning att alla kan bli stämplade någon gång, men de som har byggt upp sin inre kärna kan klara av stämplingen utan att påverkas negativt. Med den inre kärnan menar jag det som under uppfostran och uppväxten utvecklats och bildat den du är, en del av din självkänsla som finns

där och som inte försvinner. Det finns olika sorters problem som föräldrar och barn kan råka ut för som påverkar barnets uppfostran och uppväxt, men det behöver inte vara föräldrarna som står för uppfostran, det kan vara signifikanta andra som blir betydelsefulla för personen och som hjälper honom vidare. Som synes kan empowerment finnas i alla sammanhang och situationer, liksom paternalism.

Stämplingsteorin kan ses som paternalistiskt i den mening att det är kränkande, ingen lyssnar till personens önskemål, andra tror sig veta vad som är bäst för honom eftersom de vet hur han är. Genom empowerment kan denna cirkel brytas. Empowerment kan hjälpa personen att se sig själv i ett annat ljus, se sin situation och sitt liv annorlunda. Ett nytt perspektiv kan hjälpa personen att revidera sin självbild. Men allt detta tar sin tid. Det går inte att göra i en handvändning, som det mesta inom socialt arbete. Det tar tid för personen att ta till sig något som kräver att han måste ändra sin självbild, något som har tagit tid att bygga upp tar tid att bytas ut. Här har socialarbetaren en viktig och tidskrävande uppgift. Samtidigt med detta kan sägas att socialarbetaren måste vara försiktig, det kan genom oförsikt leda till paternalism. Den självbild som klienten tar till sig måste bygga på något och socialarbetaren hjälper klienten att ta till sig den, men om hon skulle styra klienten till något som hon tycker är bättre eller tillskriver honom något han inte är, en ny stämpling, skulle det kunna kallas för paternalism, en stämpling.

Myndighetsstämpling

Filip R Lejon skriver i sin avhandling att tecken på stämpling från socialarbetare kan vara att tillskriva klienten ett beteende eller egenskap som har negativ betydelse för klienten och som han egentligen inte har. Socialarbetaren har makt att bestämma och ange vad klienten har för beteende och egenskaper om klienten inte har någon del i processen. De olika handlingssätt som socialarbetaren har att tillgå i denna stämpningsprocess kan vara klientens irrelevanta egenskaper, något som klienten gjort tidigare i sitt liv, men som egentligen inte har någon betydelse i dagens läge. Det kan vara att han under hela skoltiden har varit stökig och oregerlig. Socialarbetaren tillskriver egenskapen en stor betydelse som ligger till last för klienten idag och bidrar därmed till stämpling. Osäkra kriterier kan vara ett annat sätt att tillskriva stämpling, om något som hänt tidigare i klientens liv, som kanske inte har att göra med klientens situation idag, klienten får en egenskap som han inte har men som andra uppfattar att han har. Detta kan exempelvis vara att klienten varit sjukskriven vid många

tillfällen tidigare, men det betyder inte att han fortfarande är dålig eller att han är lat. Det sista kriteriet är påhittade kriterier, där socialarbetaren använder sina förutfattade meningar och sin förförståelse om någon egenskap hos klienten. Kanske klienten har ett ostädat hem enligt socialarbetaren som då ser klienten som en oansvarig och misskötsam person. Allt detta är en form av myndighetsstämpling. Stämplingen börjar när en socialarbetare antar något av kriterierna, en annan socialarbetare använder påståendet i sitt förhållningssätt när hon träffar klienten, nästa socialarbetare skriver ner det i journalen, nästa socialarbetare tror på det som står skrivet i journalen och plötsligt är de osanna kriterierna en sanning (Lejon 1996 s 64).

Efter genomgång av stämplingsmodellerna kan jag tycka mig se en viss skillnad. Den samhälleliga stämplingsmodellen som Goldberg skriver om talar om stämpling från starten i barnets liv, som förvärras hela tiden och får olika konsekvenser för individens vuxna liv. Det är andra medborgare i samhället som står för stämpling på olika sätt. Den myndighetsstämpling som Lejon skriver om är när exempelvis socialförvaltningen stämplar klienten. Socialarbetaren tillskriver klienten eller förstorar en egenskap eller ett beteende som han egentligen inte har. Stämplingen börjar när personen blir klient hos socialförvaltningen. Jag skulle vilja säga att detta är en allvarlig form av övergrepp, en värsta form av paternalism. Tyvärr måste sägas att det troligen finns denna form av stämpling i verkligheten även om det är min förhoppning att det inte är utbrett.

Skau skriver i sin bok att fördelen av att ha makt ligger hos socialarbetaren och inte hos klienten i de flesta avseenden. Socialarbetaren har möjlighet att göra sin tolkning av klienten och situationen till den enda sanningen, det enda som gäller och som inte ska motsägas. Socialarbetaren har möjlighet att skriva i journalen vad hon tycker, anser och vill utan att klienten har något att säga till om (Skau 2001 s 73). Socialarbetaren har makt i mötet med klienten, det finns redan konstaterat i annan forskning. Att vara medveten om vilken makt hon har och arbeta efter att inte använda makten i negativt syfte mot klienten hjälper både socialarbetaren och klienten. På detta sätt kan socialarbetaren minska den stämpling som annars kan förekomma. Skau skriver vidare i sin bok att vara klient innebär en ändring från att vara den som handlar till att bli den som granskas, Skau kallar det en övergång från subjekt-till objektstatus (Skau 2001 s 47). Det är min tro att det finns delar i stämplingsteorin som kommer att finnas kvar oavsett hur socialarbetaren beter sig. Det har aldrig i historien funnits tider då det varit okej att vara beroende av ekonomiskt bistånd, sett ur samhällets synvinkel.

Det har alltid funnits stämpling från samhällets sida och kommer troligen alltid att finnas, men samtidigt tror jag att det går att minska den, framförallt den myndighetsstämplingen som Filip R Lejon skriver om och det i sin tur tror jag kommer att minska den samhälleliga stämplingen.

I tidskriften Socionomen skriver David Ershammar och Anna Wiksten om begreppet empowerment och att det finns två sätt att använda det på. Det kan för det första användas på personer och kan då betyda egenmakt. Personen har ett självförtroende som gör att han kan förändra sin situation. Han har en vilja och kunskap att förändra sin situation samtidigt som omgivningen kring honom är öppen för detta och låter honom att göra det. Författarna ser det som den sociala insatsens mål bör vara detta. Empowerment kan för det andra ses som ett förhållningssätt och i relation till det sociala arbetet. Det kan då ses som att socialarbetaren hjälper klienten att öka sin makt över beslut som påverkar honom (Ershammar & Wiksten, Socionomen 5/2003). Empowerment kan hjälpa klienten att ta makt att kritiskt granska sig själv och sin situation och på så sätt bryta den stämpling av honom som finns. Men att endast ge klienten möjlighet att välja mellan behandlingshem A eller B, utan att han varit med och komma fram till detta beslut, anser inte jag är att arbeta med empowerment utan paternalism. Socialarbetaren har redan beslutat att det finns dessa två valmöjligheter utan att klienten varit med och diskuterat de olika behandlingshemmen som finns att tillgå. Det som socialarbetaren gör, att endast ge två valmöjligheter utan diskussion med klienten, är att till synes ge klienten makt, och kanske klienten uppfattar det som makt, att få bestämma, men jag anser att det är att ge falsk makt. Makten och därmed empowerment blir till ett tomt ord som egentligen inte har någon betydelse.

Maktaspekten i empowerment och paternalism

En del i begreppet empowerment är makt och att möjliggöra för klienten att utöva makt över sin vardag och situation, att förändra och vara med och påverka sitt liv. Redan här framkommer att begreppet makt är svårtolkat. Det finns ingen enhetlig definition av begreppet makt, det går att tolka på olika sätt. Det som ligger i grunden är i alla fall att makt bygger på ojämlikhet mellan människor. Någon behöver hjälp eller stöd och befinner sig då i underläge och under hjälparens makt (Skau 2001 s 39). Olof Petersson har skrivit i sin bok om maktens olika delar och konsekvenser. Max Weber skrev att "en maktrelation karaktäriseras av att någon har möjlighet att genomdriva sin vilja gentemot någon annan" (Petersson 1991 s 6). I Skaus bok finner man Max Webers definition som "möjligheten att få igenom sin vilja i en

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

social relation, också i händelse av motstånd, oavsett vad denna möjlighet beror på". Genom denna definition är begreppet makt värdeneutralt, det är varken negativt eller positivt. Men beroende på hur och var man använder makten får makten olika konsekvenser. Makt är ofta negativt associerat med "maktmissbruk", "maktbegär" mm. Det medför att det finns rädsla för att utöva makt och bli utsatt för maktutövning (Skau 2001 s 36).

Socialarbetaren lär i empowerment klienten att känna makt, att använda makt till att se sitt liv på ett mer medvetet sätt, i paternalism använder hon all sin kraft och sina medel till att kränka klienten. Fast egentligen skulle det kunna beskrivas som att socialarbetaren hjälper klienten till egenmakt genom empowerment, till eller för något, exempelvis hjälper klienten att se med ökad medvetenhet på sitt liv eller situation. Detta bygger i sin tur på en normalitet, vad som anses som normalt i samhället, som i sin tur kan vara uppbyggd av enskilda erfarenheter, föreställningar och kanske önskemål.

Empowerment kan inte ges till en klient, empowerment är en process som endast den enskilde själv kan starta och upprätthålla. Andra i hans omgivning kan hjälpa honom med en positiv och tillåtande miljö, att hjälpa honom att ta fram de resurser han har inom sig (Jarhag 2001 s 36). Skårderud skriver i Skaus bok

"psykiatrins huvuduppgift är inte att lösa alla problem åt klienterna, utan att vara en katalysator för sociala och personliga förändringsprocesser. För att utföra detta behövs inget 'nytt prästerskap av terapeuter' det är klienten själv som måste göra det mesta av jobbet".

Detta citat är visserligen från psykiatrin, men kan överföras till socialt arbete (Skau 2001 s 35). Oliver och Barnes finns refererade i Jarhags bok där det skrivs att bemyndigande (Jarhags ord för empowerment) måste tas, det kan inte ges. Den enskilde måste vilja bli hjälpt till egenmakt genom empowerment, det är en del i processen där den enskilde har ett syfte och ett mål och måste gå vägen själv och genom handlingar nå de mål han satt upp (Jarhag 2001 s 40). Vidare skriver Jarhag i sin bok, med referens från Evans, att det är viktigt att respektera klienten för det han redan kan och vet och vad han har möjlighet att göra (Jarhag 2001 s 43). Men om klienten inte vill bli hjälpt till egenmakt, om han är nöjd med livet som det är? Är det då rimligt att socialarbetaren bestämmer att hans liv och leverne inte är tillräckligt bra,

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

mätt i samhällets normer om vad som är ett drägligt liv? I Jarhags bok skrivs det att det är en del i processen mot empowerment att den enskilde vill bli hjälpt till egenmakt, men vad händer om den enskilde inte vill det men tvingas? Går det att tvinga en enskild att få egenmakt? Är det att liknas vid motivationsarbetet vid tvångsvård? Går det att se det som att klienten tvingas in i en situation som han inte vill delta i och påverkas att se sitt liv ur en annan synvinkel och blir efter det motiverad och på så sätt får egenmakt?

Jarhag skriver i sin bok om Gruber och Trickett som framför en paradox i empowerment. De menar att samtidigt som socialarbetare hjälper klienter att få egenmakt genom empowerment underminerar verksamheten, dvs socialtjänsten som organisation, möjligheten att arbeta med empowerment eftersom verksamheten sammanför en grupp. Detta visar vidare på att makt måste tas, den kan inte ges (Jarhag 2001 s 40). Kort sagt kan sägas att verksamheten stämplar människor genom att sammanföra dem i en grupp. Empowerment, som har tanken att hjälpa människor att få kontroll över sina liv, används istället till att jämföra klienter med andra, som verksamheten bestämt är likadana som dem. Jarhag tar vidare upp Jack som fortsätter spinna på Gruber och Tricketts resonemang och säger att om makt ges från en verksamhet så måste givaren ha en maktfull position. Oredovisad makt innebär att klienten inte kan använda makten eftersom ingen i hans omgivning har gett klienten möjlighet att veta att han har makt och kan använda den, klienten vet inte vad empowerment är och vad den kan göra för honom (Jarhag 2001 s 40). Payne har svarat på detta resonemang i sin bok där han skriver att Jacks påstående är att gå för långt. Att ge makt från en maktfull position är omöjlig enligt Jack, men enligt Payne går det att öka makten hos klienten eftersom det finns makt att göra det. Klienten har ofta makt inom sig, men han tror sig inte ha den eller vet vad han ska göra med den, men den finns där (Payne 1997 s 275).

Empowerment för en person kan betyda disempowerment för en annan. Liknande betydelse kan jag se i relationen mellan socialarbetare och klient. Socialarbetaren ska hjälpa klienten att få egenmakt genom empowerment. Som utgångspunkt använder hon normalitetsbegreppet, vad som anses som normalt i samhället, och påverkar klienten i den riktningen. Det som för socialarbetaren kan ses som normalt kan för klienten verka helt främmande. Klienten kommer, utan att lägga för mycket värderingar i det, från en grupp eller samhällsområde som skiljer sig från socialarbetaren. Klienten är kanske tycker att han lever ett bra liv och kanske han har svårt att se sitt liv ur socialarbetarens perspektiv. Socialarbetaren och klienten har olika

perspektiv och kanske krav på hur det ska vara och se ut i sitt liv. Det som socialarbetaren ser som normalt kan för klienten ses som onormalt, alltså känner klienten det som disempowerment. Om socialarbetaren försöker ge klienten makt skulle det kunna innebära att klienten känner disempowerment och att socialarbetaren handla paternalistiskt eftersom hon handlar för klientens bästa.

Curt Hagquist och Bengt Starrin skriver i Hermodssons bok att grunden i empowerment är demokrati och att mänskliga rättigheter är viktiga. De anser att empowerment har tre centrala delar; makt, kontroll och självförtroende (Hermodsson 1998 s 10). Slutsatsen är att paternalism är att mot någon annans vilja bestämma över honom, med det bästa i tankarna. Socialarbetare har en högre maktställning än klienten, främst ur beroendeställningen. Socialarbetaren har mer kontroll eftersom det är hon som beslutar vad klienten ska uppbära i bistånd, ”motprestationer” dvs vad klienten behöver göra för att få ekonomiskt bistånd exempelvis söka ett visst antal arbete, vad som skrivs i journalerna och dylikt. Men allt detta är inte paternalism, om det inte sker mot klientens vilja eller för hans bästa. Används empowerment med klienten kan det tyckas att det inte finns någon plats för paternalism, men gränsen är hårfin. Tolkningen av vem som beslutar om något kan uppfattas olika av klient och socialarbetare, om något är paternalistiskt eller empowerment får då olika betydelser beroende av vem som tolkar det.

Socialtjänstlagen

Elmér har i sin bok skrivit och diskuterat kring begreppen empowerment och paternalism i socialtjänstlagen. I socialtjänstlagen (SoL) går det att läsa att socialtjänsten ska ta hänsyn till människans ansvar för sin egen och andras sociala situation. Detta kan läsas som ett försök till att ta bort det paternalistiska synsättet, eller i alla fall minska det, samtidigt som det måste understrykas att socialtjänsten inte ska se klientens situation som något han själv orsakat och själv ska lösa (Elmér m fl 2000 s 168). Det är inte lätt att avgöra vad som är paternalistiskt och vad som är empowerment. Tvångslagarna, LVM (lagen om vård av missbrukare i vissa fall), LVU (lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga) och LPT (lagen om psykiatrisk tvångsvård) finns som ett tydligt exempel i SoL av paternalism, men även andra delar kan räknas upp. Rättigheten till ekonomiskt bistånd följs ofta av ett motprestationskrav, ungdomar under 25 år, även en del över 25 år, har skyldighet att delta i praktik, utbildning för

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

att ekonomiskt bistånd ska utgå. Under en viss tid fanns det begränsningar i överklagande rätten, även detta är att se som paternalism (Meeuwisse m fl 2000 211).

Detta kan jag tycka är ett känsligt område för många socialarbetare och i form av paternalism är det kanske det som används flitigast. Är det verkligen skäligt att begära att man ska göra något för att få ekonomiskt bistånd? I Sverige har det i historien alltid varit viktigt att ha ett arbete och göra "rätt" för sig, det är den tanken som finns kvar fortfarande. Prestationskraven kan användas både i empowerment och paternalism. Inom empowerment kan prestationskrav vara att utforska olika aktiviteter, att bli medveten om olika sidor hos sig själv, hitta intressen och färdigheter. Används det paternalistiskt kan prestationskrav användas som tvångsmedel mot att exempelvis få ekonomiskt bistånd. Själva valet av prestationen är inte så viktig i de fallen utan att klienten gör något. Mitt emellan dessa delar av motprestationer är de som jag ser som täckta eller dolda motprestationskrav. Klienten blir anvisad en sysselsättning, en som finns tillgänglig och som socialarbetaren anser är bra för klienten, utan att klienten får vara med och diskutera valet. Skulle klienten välja att inte ta anvisad sysselsättning riskerar han att mista sitt ekonomiska bistånd.

Tommy Lundström och Sune Sunesson tar i Meeuwisses bok upp att det finns drag i dagens socialtjänst som har sina drag i fattigvårdslagarna på 1500-talet. De menar att de grundläggande syftena om sambandet mellan arbete och försörjning, man måste på något sätt betala för det man hämtar från staten, går att utläsa i historien. De framför vidare att det är svårt att förändra socialtjänstens organisation, därför har vissa drag från historien kunnat leva kvar. Under tidens gång har det funnits försök att förändra organisationen exempelvis från debatterna kring 1970-talet, där bl a Socialstyrelsen var inblandad och försökte påverka till förändring bort från byråbaserat och åtgärdsorienterat arbetssätt (Meeuwisse 2000 s 70).

För att vända på saken skulle jag vilja se det ur ett annat håll. Om klienten inte vill göra något, inte är motiverad att arbeta, studera eller något annat. Vad händer då? Socialarbetaren kan arbeta med motivationen, men det kan ta tid och vad händer under tiden? Ska klienten få ekonomiskt bistånd ändå, utan att göra något? Det finns lika många sätt att bemöta detta som det finns socialarbetare. Tanken är att det ska vara individuellt anpassad handlingsplan, där klienten ser sin egen delaktighet. Men om en klient får egenmakt, vad händer med dem som inte blir det? Vad händer med rättssäkerheten, att alla ska behandlas lika? Empowerment är

tänkt att vara en hjälp åt klienter att finna kontroll över sitt liv, det ska vara individuellt anpassat eftersom alla människor inte är lika och därför kräver olika handlingsplaner. Samtidigt med detta går det att se en motsägelsefull mening med empowerment. Trots att empowerment är tänkt att hjälpa klienten måste det ske på dennes villkor, vad klienten kan och behöver, men alla tänker inte lika och empowerment behöver då vara flexibel för att passa alla. Men detta leder till att alla inte blir behandlade lika, något som eftersträvas idag inom socialtjänsten. Detta behöver inte vara något negativt, klienterna får egenmakt på sina egna villkor, vilket ju tanken är i socialtjänsten och SoL. Men om en klient inte får egenmakt, vad händer med honom?

Som ett exempel ur den svenska lagstiftningen kan skrivas att det inom alkohol- och narkotika politiken funnits många regleringar gjorda av staten för medborgarnas bästa. 1855 förbjöds husbehovsbränningen, motbokssystemet kom 1917 och 1977 fanns en alkohollag som sade att vi skulle minska totalkonsumtionen av alkohol och hindra all icke-medicinskt bruk av narkotika. Slutsatsen av detta är att staten ville skydda medborgarna från alkoholen och dess skador (Elmér 2000 s 199). Tanken från statens sida har varit uppenbar, medborgarna i det svenska samhället använder för mycket alkohol och vet inte sitt eget bästa. Staten rycker in och med hjälp av lagstiftningen kan medborgarna åter anpassa sig till samhället och dess regler. Alla kan nog hålla med om att det är ett paternalistiskt sätt att handla, att staten vet bättre än medborgarna i samhället om deras eget bästa, samtidigt som det är befogat med denna sorts handling i många fall, då totalkonsumtionen sjunkit. Men är detta verkligen sanning? Har lagstiftningen gjort så totalkonsumtionen sjunkit? Har paternalismen fungerat?

Vilken betydelse har det att det inte finns klara definitioner om begreppen empowerment och paternalism innebörd?

I detta kapitel har jag tänkt visa på olika betydelser av att använda begrepp som man inte riktigt vet vad det innebär, eller man vet vad de innebär men de har så oerhört många olika betydelser beroende på när och hur de används. Användning av begrepp, eller för den delen, allt vi gör kan uppfattas annorlunda av andra. Vi är alla olika individer och uppfattar världen och omgivningen olika beroende på vad vi har med oss i bagaget, vad vi tidigare har varit med om. Detta kapitel har mening att belysa och visa dessa olikheter när begreppen empowerment och paternalism används.

Betydelser av begreppens innebörd för socialarbetaren och klienten

Stefan Morén tar i sin bok upp att socialarbetarens viktigaste uppgift är att skapa en bärande relation till klientens som orkar framhäva att det är möjligt med förändring för klienten, socialarbetaren måste hjälpa klienten att hitta tilltro till sig själv och sin förmåga att hitta en lösning på sitt problem (Morén 1996 s 152). Socialarbetarens uppgift är att stödja klienten i sitt sökande efter en lösning, att visa vägen och helt enkelt finnas till. Allt detta kan ses som empowerment arbete, men det är nog samtidigt det som socialarbetare arbetar med idag, men de kallar det kanske inte empowerment. Någonstans på vägen tror jag att begreppet empowerment har fått en större tillskrivning än det egentligen har. Stora ord med kraft i utövningen har en tendens att skrämja de som ska använda det. Eller egentligen har empowerment-begreppet hela tiden haft sin betydelse, men det har kanske inte uppmärksamrats av alla, innebörden har kanske inte stått klar. Socialarbetare som använder empowerment i dag, utan att sätta namn på det, kanske kan göra ett bättre arbete än om det visste att det var just empowerment de arbetade med. För klienternas del kan det vara positivt att inte känna att de blir utsatta för ännu en ny metod som försökskaniner.

Bengt Starrin och Leif R Jönsson tar i Meeuwisses bok upp att det finns en mängd olika sätt att arbeta med empowerment och beskriver en del av dem. Det handlar om att sätta klientens behov av inflytande i fokus, att lyssna på honom, att hjälpa honom att hitta en väg han kan gå för att förverkliga sina mål. Socialarbetaren har möjlighet att hjälpa klienten att bli en del i samhället, att vara med och påverka politiskt för klienternas intressen mm. (Meeuwisse m fl 2000 s 213). I ett sådant här läge kan jag tycka att det är viktigt för socialarbetaren att veta vad hon gör och hur hon ska göra det för att det ska bli bäst för klienten. Men krävs det att det finns en klar definition för att använda begreppet? Nej skulle jag nog säga, men det är viktigt att veta vad det betyder, vilka risker det finns och hur det påverkar den andra personen.

Som jag skrivit tidigare är stämpningsmodellen ett bra exempel på paternalistiskt beteende som kan vändas till ett empowerment beteende. Ofta är inte socialarbetaren, eller medborgarna i samhället, medvetna om vad det är de gör när en person blir stämplad. Medvetenhet om innebörden av begreppen paternalism och empowerment har betydelse när det ska användas i praktiken. Vet inte socialarbetaren vad det är hon använder finns det risk att hon tolkar sitt handlande som något annat. Socialarbetaren har enligt Lejon ett övertag i maktrelationen eftersom det är hon som har sista ordet genom journalföringen.

Socialarbetaren kan skriva det som hon tolkat i mötet med klienten, hon kan skriva om klientens beteende och kanske tror hon att detta ska hjälpa klienten i framtiden när han träffar andra socialarbetare. Men klienten har inget att säga om det som skrivs i journalen, det är socialarbetarens ensamrätt, hon kan tolka klientens utsagor som hon vill, hon behöver inte få journalanteckningarna bekräftade och redigerade av klienten, de är giltiga ändå. Detta är ett sätt att arbeta paternalistiskt, att inte tänka på konsekvenserna av sitt handlande gentemot klienten, att inte se hur handlandet påverkar klientens framtida bemötande av andra socialarbetare. Men socialarbetaren tror kanske att hon arbetar med empowerment eftersom hennes avsikter var att hjälpa klienten. Hade socialarbetaren vetat vad paternalism innebar hade hon kanske inte handlat så som hon gjort. Men i det stora hela, vad vet jag? Liksom klienterna är individer som är olika är socialarbetare också individer som är olika. De är inte stöpta i samma form och tänker därmed olika.

Kanske socialarbetaren hjälper klienten i något ärende och uppfattar sig då som att arbeta med empowerment, men i själv verket arbetar hon med paternalism. Socialarbetaren har kanske bestämt över huvudet på klienten, lagt ord i munnen på honom, tolkat hans önskemål själv utan att bekräfta med klienten att hon uppfattat saken rätt. Det finns mängder med sätt att "råka" arbeta paternalistiskt, men jag är fortfarande övertygad om att medvetenhet minskar risken med ett handlande som skadar klienten.

Uppfattning av begreppens innebörd vid användning

Klienter inom socialtjänsten, och andra verksamheter, upplever och uppfattar insatser eller handlingar på olika sätt. Detta kan beror på den värdegrund de står på, vad de har varit med om tidigare men även sinnesstämningen de har. Alla individer är olika och därmed är upplevelser och uppfattningar också olika. Allt detta måste socialarbetaren ta hänsyn till, den individuella anpassningen, som kan skilja sig från person till person. Upplevelsen av en insats eller ett handlande är temporärt, det kan ändras över tid, i en annan situation osv.

Empowerment kan uppfattas och upplevas olika av olika personer. Det som för en person upplevs som empowerment kan för en annan upplevas som disempowerment, alltså som icke-empowerment (Adams 1996 s 12). Jarhag refererar till Chavis och Wandermans när han skriver att empowerment är kontextspecifikt. En person kan känna egenmakt genom empowerment i en viss situation men inte i en annan (Jarhag 2001 s 39). Alla individer är

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

olika och socialarbetarens första uppgift är att behandla alla klienter individuellt. Här tycker jag man kan se att det är viktigt att veta vad empowerment kan innebära för klienten. Som socialarbetare är det viktigt att kunna läsa av klienten rätt och inte tillskriva honom något han inte har eller gör. Även när man skriver en så enkel rad som att "läsa av klienten rätt" finns paternalismen närvarande, för vad betyder egentligen "läsa av"? Det skulle kunna beskrivas som att socialarbetaren ska läsa av klienten, för att göra det måste hon ha en grund att stå på, något som hon kan relatera till, hon behöver en utgångspunkt. Om socialarbetaren utgår från sig själv, eller sin föreställning om vad som är normalt, vet hon bättre än klienten, alltså skulle det kunna beskrivas som paternalism.

Skau skriver i sin bok att det är socialarbetaren som har makt att göra sin tolkning och göra den "sann" (Skau 2001 s 73). Är inte socialarbetaren medveten om vad empowerment innebär finns det risk att hon istället för att hjälpa klienten använder sin makt att skada honom, om än omedvetet. Hon intar då ett paternalistiskt handlingssätt, också detta kanske utan att veta om det.

Svårigheten med begrepp som paternalism och empowerment är att det uppfattas olika av användarna, både klienten och socialarbetare. Det kan vara av all välmening som socialarbetaren vill att klienten ska utföra något, men som Skau skriver, då har man missat en viktig dimension, nämligen "handlingens effekt på mottagarens livssituation" (Skau 2001 s 43). Anna Meeuwisse är refererad i Cecilia Heules magisteruppsats där hon framför att empowerment ska användas med försiktighet eftersom begreppet annars riskerar att användas olika beroende på vems intressen som styr. Olika tolkningar av begreppet kan användas till exempelvis minskat offentligt ansvarstagande, i och med att klienten ska ta mer ansvar själv (Heule 2002 s 23). Betydelsen, eller mer korrekt diskussionen, om begreppets innebörd är en viktig del vid användningen. Som mycket annat inom socialt arbete är diskussionerna viktiga, att lära sig förstå de olika betydelserna som alla begrepp kan ha, att se likheter, skillnader och paradoxer i användandet för att förstå hur det ska användas bäst med bäst resultat.

Liksom empowerment har paternalism olika delar i sig som tillsammans bildar en helhet i form av begreppet. Det kan exempelvis vara makt, delaktighet, individanpassat mm. De olika delarna skiftar beroende på vilken tolkning man väljer. Detta försvårar ytterligare definitionen av vad begreppen egentligen betyder. Samtidigt som det är detta som gör det möjligt att bryta

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

ner begreppet i mindre delar och kunna diskutera handlande och konsekvenser av användandet. Mellan klient och socialarbetare finns det en ojämlig balans som kanske främst klienten upplever som ett obehagligt inslag i rollen som klient. Skau beskriver det som att det finns en rad olika faktorer som påverkar balansen mellan klient och socialarbetare exempelvis kunskapen om varandra är till socialarbetarens fördel, inlåsta journaler, personalmöten bakom stängda dörrar mm. (Skau 2001 s 63). Detta kan upplevas som en kränkande behandling från klientens sida, medan det från socialarbetarens sida ses som helt normalt och behövligt. Att visa förståelse för att det finns skillnader mellan klient och socialarbetare och försöka se det från den andres synvinkel kan minska skillnaderna. Detta kan ses som ett led i att visa att det är viktigt att veta vad det är man använder, hur man ska använda det. Baksidan av detta är att det annars finns risk att begreppen används på fel sätt, med fel verkningar för klienten och socialarbetaren.

Anne Hermodsson tar i sin bok upp att empowerment kan användas i både grupp och individuellt. I arbetet med empowerment stärks den enskilde klienten, men socialarbetarens mål är även att andra medborgare i samhället ska kunna åtnjuta empowerment. Socialarbetaren försöker på så vis att förändra de strukturella problemen som leder till fler marginaliserade människor. Socialarbetarens metod för att försöka förändra är att hjälpa medborgarna att tillsammans arbeta för att förändra sin situation (Hermodsson 1998 s 11). Hasenfeld finns refererad i Hermodssons bok där det skrivs att empowerment måste införas på olika nivåer. Det Hasenfeld menar är att klienten måste minska sitt behov av socialtjänstens tjänster, hitta andra alternativ än socialtjänsten för de behov han behöver få tillfredställda samt öka stärka sin ställning gentemot socialtjänsten. Tanken är att klienten ska ha mer inflytande i beslutsprocesserna kring sin egen situation men även politiska beslut (Hermodsson 1998 s 14). Samtidigt måste man då fråga sig om det inte är paternalistiskt att sammanföra en grupp likasinnade, något som blir gjort i empowerment-anda, att delta i och påverka de politiska besluten. De människor som på något sätt finns inom socialtjänsten ska självklart ha denna möjlighet, jag menar de som t ex bor i ett särskilt bostadsområde eller tillhör ett visst land.

Under historiens gång har paternalism använts i det sociala arbetet (Meeuwisse m fl 2000 s 209). I dag med facit i hand kan väl alla vara överens om att paternalism inte tog fram det bästa hos socialarbetarna och att många övergrepp mot klienterna skedde (Meeuwisse m fl

2000 s 210). På den tiden var begreppets definition lika oklar som nu, det fanns många olika betydelser på samma begrepp. Det ansågs inte vara något större problem att använda paternalism, eftersom man använde det för klientens eget bästa och han kunde inte själv ta tillvara på sina möjligheter. I dag har vi lärt oss en hel del mer än vi visste under början av 1900-talet. Paternalism har fått sin motståndare i empowerment och de belyses ur alla möjliga synvinklar för att se dess betydelse i det stora hela. Ur detta kan ses att båda begreppen har sida för- och nackdelar och det svåra är att plocka det bästa av båda. Definitionen av begreppen har ändrats över tid och det finns inte en klar beskrivning av dem, men det har inte hindrat att yrkesutövare använder begreppen och det med viss framgång. Svaret på frågan blir då att det inte har någon större betydelse att det inte finns någon klar definition på begreppens innebörd, de går att använda ändå.

Själva diskussionen om begreppen empowerment och paternalism är viktig, att lyfta fram spänningarna mellan de båda begreppen för att öka förståelsen för de inneboende spänningarna som alltid finns där. Samtidigt som det är viktigt att lyfta fram de olika delarna som tillsammans bildar begreppen exempelvis rättssäkerhet, demokrati och makt. Själva empowerment-begrepps diskussionen är viktig, men de små delarna i sig är också värda diskussioner. Kanske finns det en farlighet att diskutera de stora begreppen och fastna i spänningarna som finns inom dem och glömma att diskutera de små delarna som det består av, de små delarna kan ha lika stort ingripande på klientens situation och liv.

Vikten av att veta vad begreppen innebär som man arbetar med är lika svårt att svara på som vad definitionen av begreppen är. Det finns tendenser där jag kan tycka att det är av största vikt att veta innebörden, eller visa förståelse för konsekvenserna, för att kunna använda begreppen rätt, för att få den effekt man är ute efter. Samtidigt är det, när man ser på socialt arbete i övrigt, inte de första begreppen som inte har någon klar definition, exempelvis missbruk. Begreppen har en mängd olika betydelser beroende på vem som använder dem och när de används. Kanske är det bäst att låta dem vara så, odefinierade och tillåtna att få en beskrivning som hjälper att komma fram till nya användningsområden, metoder och resultat.

Hur har diskussionerna sett ut inom socialt arbete kring empowerment och paternalism vid slutet av förra århundradet?

Ur litteraturen jag läst är det svårt att hitta direkta angivelser där paternalism och empowerment finns nerskrivna, men jag ska försöka dra paralleller ur historien till begreppen. Först ska jag beskriva det som finns skrivet om paternalism och empowerment sett ur ett historiskt perspektiv och se om det går att utläsa påverkan om varför det ser ut som det gör idag och se om det finns likheter, skillnader och påminnelser mellan dessa tider.

Några nedslag i historien kring begreppen empowerment och paternalism

Simon har i Meeuwisse bok blivit refererad i sitt arbete om paternalistiska inslag i socialt arbete i USA. Simon skriver om tre skeden där det första omfattar åren 1893-1917 (Meeuwisse m fl 2000 s 209). Om hon menar att det är då det första inslagen av paternalism i socialt arbete i USA förekom framgår inte. Det var främst fattiga som sökte hjälp och bistånd för att klara sig. Samhällets syn på fattiga var att de hade sig själv att skylla (Meeuwisse m fl 2000 s 209). Paternalismen vann mark efter första världskriget och fick en vetenskaplig legitimering, case-work metoden, som kort innebär att den sökande har någon form av problem på det mentala planet och vet inte vad som är bäst för honom så någon annan får bestämma åt honom. Tvång från myndigheternas sida ökade i takt med användningen av paternalism. Paternalism kunde även ses som socialarbetarens attityd gentemot klienterna, nedsättande och kränkande. Paternalism finns i socialt arbete ända fram till dags datum (Meeuwisse m fl 2000 s 210). Som jag skrivit tidigare kan paternalism vara väl förtäckt och låta sig infiltreras utan att någon direkt tänker på det. Liksom empowerment kan paternalism uttrycka sig på olika sätt. Paternalism, kan man läsa, har funnits länge inom socialt arbete, både öppet och mer dolt. Det verkar tidvis inte ha varit något negativt förhållningssätt, även de dolda paternalistiska förhållningssättet kan så här i efterhand ibland ses som mer positivt än negativt. Men empowerment då? Historiskt sett diskuteras det inte i någon större mening förrän vid 1970 – talet, men enligt min mening, och Hermodssons (Hermodsson 1998 s 10), har det funnit betydligt längre, men kanske inte som begrepp. Tekniskt sett har även empowerment smugit sig in i det sociala arbetet utan att man alltid märkt det. Det ses inte som något negativt, men jag vill ändå framföra att empowerment förhållningssätt har funnits länge och paternalism har haft en konkurrent, även om empowerment-delarna inte fått tillräcklig uppmärksamhet.

Mead är refererad i Meeuwisses bok där han skriver att det finns en ny paternalism som skiljer sig från den äldre versionen av paternalism. Mead skriver utifrån USA men hävdar att

det går att dra likheter till Sverige och vår socialpolitik. Mead menar att fokus har gått till klienters skyldigheter istället för rättigheter. Det ställs krav på motprestationer eller tvång för att kunna få ekonomiskt bistånd. Myndigheterna beslutar vad som är viktigast och mest behövt för klienten utan att denne har något att säga till om. Tanken inom socialpolitiken är inte längre att kompensera inkomstbortfall, utan att lära de fattiga hur man beter sig i samhället. Som jag skrivit tidigare går allt detta att utläsa i den svenska socialtjänstlagen, exempelvis ungdomar under 25 år och i vissa fall över 25 år måste ta anvisad praktik, utbildning eller delta i annan kompetenshöjande verksamhet för att få ekonomiskt bistånd, missbrukare krävs på drogtester eller behandling för att ekonomiskt bistånd ska utgå och vid något tillfälle var överklagningsrätten begränsad (Meeuwisse m fl 2000 s 211).

De paternalistiska dragen ses tydligt i det Mead skriver, myndigheternas önskan att visa hur en medborgare ska vara. Men går det endast att skylla på myndigheter? I alla familjer, förhållanden och relationer sker en socialisation. Vi lär oss hur vi ska vara och vad vi ska göra, egentligen skulle myndigheternas agerande kunna vara en förlängning av detta. Myndigheterna vill visa klienterna hur samhället fungerar, hur relationer *kan* se ut och hur de påverkas av hur vi själva är. Jag kan inte se att det är fel om klienten inte vet hur han ska bete sig, men att berätta och tvinga klienten att vara på ett visst sätt är fel. Att visa hur det *kan* se ut, att visa istället för att berätta och tvinga tror jag är viktigt, eftersom många klienter inte har förmågan att fungera i en hälsosam relation och av en eller annan orsak inte har lärt sig detta av föräldrar, signifikanta andra eller helt enkelt glömt bort det eftersom det inte använts i deras sällskap. Men kan socialisation, som det faktiskt är frågan om, ses som en del i empowerment? Eller i paternalism? Socialisation, att lära sig ett annat beteende (min förklaring) kan vara en hjälp till att känna mer makt, ta makt över sitt liv och förändras. Det kan vara ett bra sätt att visa hur man kan vara för att lyckas bättre eller må bättre. Men kan inte detta också ses som ett paternalistiskt beteende? Det är ju andra än klientens eget beteende som blir styrande om vad som ska läras in hos klienten.

Simon finns refererad i Meeuwisse bok där det skrivs att det under perioden efter andra världskriget fram till 1990 – talet fanns främst tre sorter av paternalistiskt arbetssätt: 1. Det sociala arbetet utförs utan större ambition att uppnå målen, klienterna ges inte någon större delaktighet i processen att göra dem självständiga igen. 2. Klienternas problem har blivit klassificerade som avvikelser och sjukdomar. 3. Klienterna har blivit sedda som offer. De

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

situationer och händelser som klienterna har uppfattat gjort dem till offer har fått stor betydelse. De andra erfarenheterna som skulle kunna vara en hjälp till klienten att förändras har lagts i bakgrunden och glömts bort (Meeuwisse m fl 2000 s 210). Paternalism verkar ha större fotfäste i lagstiftningen än empowerment, men empowerment verkar ha större framgång idag, eller är det endast en vision eftersom begreppet har varit i framfarten sedan 1970 – talet?

I Simons resonemang, se ovan, tycker jag mig se att det i litteratur kring empowerment som jag framfört tidigare i uppsatsen, är en direkt avskrivning. Jag menar att när empowerment beskrivs är det en avskrivning, en motsats, till hur paternalism är. Det som är dåligt i paternalism är exempelvis som Simon skriver under det första paternalistiska arbetssättet: Det sociala arbetet utförs utan större ambition att uppnå målen, klienterna ges inte någon större delaktighet i processen att göra dem självständiga igen (Meeuwisse m fl 2000 s 210). När empowerment arbetssätt beskrivs, som Payne skriver: Empowerment är tänkt att hjälpa klienten att ta kontroll över sin situation och sitt liv genom att använda de resurser som han redan har. Empowerment innebär att man använder klientens egna förmågor att öka hans självkänsla så han kan använda makten (Payne 1997 s 266). Det kan ses som motsatser till varandra, men än mer, en avskrivning. Det som paternalism frambringar görs om till motsatsen som blir empowerment. Jag undrar då om det verkligen går att omskriva ett begrepp till ett annat utan vidare. Varje begrepp, paternalism och empowerment, har sina egna inneboende spänningar som påverkar begreppens användande och konsekvenser av att använda dem. Att omskriva begreppen rakt av skulle innebära att nonchalera riskerna som jag har ägnat uppsatsen åt att förklara och belysa, något som kan få allvarliga konsekvenser för främst klienterna som utsätts för detta i störst grad, som påverkas av socialarbetarens sätt att använda begreppen.

Empowerment som begrepp kommer i grunden från USA under 1960-talet i den sociala aktivistideologin och fick sedan ytterligare ett uppsving på 1970-talet när självhjälpsgrupperna var i fokus (Meeuwisse m fl 2000 s 211). Men har under andra skepnader och former funnits betydligt längre. I USA under 1970-talet var empowerment förknippat med olika grupper som stod utanför samhället exempelvis homosexuella, svarta och funktionshindrade. I takt med att empowerment växte sig starkare bildades rörelser mot de ideologier som härskade på samhällsarenan, där de svaga och utsatta i samhället blev kategoriserade efter sina brister och begränsningar (Jarhag 2001 s 25).

I Anne Hermodssons bok refereras Simon där hon anger att empowerment har funnits under hela 1900 –talet men att det är först på 1970 – talet som begreppet blev känt (Hermodsson 1998 s 10). Hermodsson skriver vidare att det under 1920 – talet utvecklades den medicinska modellen som hade sin grund i att diagnosticera och behandla klienterna. Modellen ansågs vara paternalistisk i grunden men har funnits kvar i mer eller mindre utsträckning, parallellt med empowerment (Hermodsson 1998 s 12). Vidare i Hermodssons bok går att läsa om socialpolitikens utveckling. Under 1930 – talet och framåt utvecklades den svenska socialpolitiken, både för- och nackdelar för befolkningen. Arbetslöshetskassor fick finansiering av staten, mödrapeng infördes, barnbidrag och pension likaså, men kritik framfördes också. De grupper som fanns i utkanten av välfärdsstaten, de utsatta grupperna, ensamstående mammor, arbetslösa, ”utstötta” och sjuka fick inte ta del av samma välfärdskaka som de andra. Problem och brister i välfärdspolitikerna kom till ytan och fokus flyttades från individen till samhället eftersom det var där som problemen gick att finna (Hermodsson 1998 s 23). Socialpolitiken ändras allt som oftast eftersom det framkommer nya synsätt på sociala problem, befolkningens krav och behov ändras och finansieringen av socialpolitiken har haft en del svårigheter att tampas med. Ett fokusbyte från individ till samhälle under 1960 – talet har idag i stora delar återgått. Idag är det åter individen som står i fokus, med hennes möjligheter och resurser. Hermodsson skriver vidare att fokus åter hamnade på individen under 1970 – talet, under den tid då empowerment var i ropet och självhjälpsgrupper dök upp (Hermodsson 1998 s 23).

Empowerment och paternalism i svenska socialpolitiken under 1800-och 1900-talet

I Furuahagens bok går det att läsa om de händelser och genombrott som skett i Sveriges historia och hur människor har levt, lärt och utvecklats för att tillgodose sina behov och önskningar. Det står skrivit att det under 1880 – talet växte fram en debatt om socialpolitiken där staten skulle ansvara för medborgarnas välfärd. Under slutet av 1800 – talet och i början av 1900 – talet infördes olika former av ersättningar och lagar till skydd och hjälp åt medborgarna exempelvis sjukkasselag 1891, restriktioner kring kvinno- och barnarbete 1881-1909 och folkpensionslagen 1913. Ersättningssummorna som utbetalades var blygsamma men de lade grunden till den senare påkomna svenska modellen i välfärdsbygget. Under början av 1900 – talet ökade socialdemokraternas popularitet. Partiet stöttade de reformer som skulle

hjälpa arbetarklassen, de liberala och socialt konservativa stöttade självhjälp och ökat egenansvar för medborgarna. CSA, centralorganisationen för socialt arbete, stod högst på listan där moral, självhjälp och nykterhetsfrågor var de krav som framfördes (Furuhagen 1996 s 297). Redan under denna tid tycker jag att man kan se paternalistiska drag. Andra, de som inte fanns på samhällets botten eller utstötta, tyckte att det skulle finnas någon form av hjälp åt de behövande. Det kan nästan tyckas som att det var av medlidande eller hade de tröttnat på att ge välgörenhet och ville att staten skulle betala? CSA och de liberala och socialt konservativa verkar ha den inriktning som empowerment leder, där den enskilde är mer i fokus med sina behov, erfarenheter och individuella skillnader.

Kring 1930 – talet ägde det berömda Saltsjöbadsavtalet rum, där arbete och kapital slöt en kompromiss som skulle innebära ett viktigt steg i den generella välfärdspolitiken. Välfärdspolitiken syftade till att fördela och höja levnadsstandarden samtidigt som den skulle skapa ökad ekonomisk tillväxt (Furuhagen 1996 s 299). Gunnar och Alva Myrdal fanns på den socialpolitiska arenan under 1930 – talet, då ”vetenskap, ordning och planering skulle gälla på livets och samhällets alla områden. Samhället måste se till att alla barnen åt, klädde sig och uppfostrades på ett riktigt sätt” (Furuhagen 1996 s 304). CSA tog upp kampen med makarna Myrdal om att genomföra ”sina” mål, men alla ville vara med och påverka hur medborgarna skulle vara, ha det och visa hur livet skulle vara (Furuhagen 1996 s 305).

Först verkade CSA stå på den enskildes sida, med hans behov i fokus, men på 1930 – talet verkade de vända och kämpa tillsammans med makarna Myrdal om att vara med och påverka medborgarna i den riktning som de ville. ”Se till att barnen åt, klädde sig och uppfostrades riktigt” tyder på att föräldrarna inte alltid kunde sin sak, andra måste vara med och rätta till det som blivit fel för att undvika problem i framtiden. Paternalismen verkar ha ett ordentligt fotfäste i denna tid. Även om det går att utläsa att det var för medborgarnas bästa, och det har det ju varit, är det fortfarande paternalism. Men helgar inte ändamålet medlen? Paternalism kan vara positivt, genom att staten tog beslut som påverkade de flesta medborgarna, på ett eller annat sätt, såg till att barnen klädde sig på ett visst sätt, uppfostrades på ett visst sätt, fick staten igenom flera reformer som bidrog till att allt fler medborgare kunde höja sin levnadsstandard och leva drägliga liv. Genom att staten lade sig i medborgarnas liv kunde de lära sig mer om vilka behov som fanns. På detta sätt kunde barn gå i skolan, kvinnor arbeta utanför hemmet, sjukersättning till sjuka, sjukhus att tillgå mm. Den svenska modellens

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

framfart i Sverige har till stor del varit positiv för medborgarna, även om det också varit en del intrång i den enskilda människans liv som inte varit positiv.

Under 1960 – talet var staten involverad i livets alla områden, på ett eller annat sätt, genom välfärdspolitiken. Socialdemokraterna talade om ”det starka samhället” som skulle ta ansvar för medborgarnas välfärd. Utopi skapades där man skulle planera bort den kvarvarande nöden som fanns i samhället (Furuhagen 1996 s 309). En stor del i välfärdsmodellen var det avtal som grundades under 1930 – talet, som visade en kompromiss mellan arbetarna och arbetsgivarna. Under 1970 – talet var välfärdsmodellen i gungning, till stor del av att det avtal som varit gällande hade fått motstånd genom kollektiva löntagarfonder. Tidigare hade avtalet varit en kompromiss där företagen getts ”tillåtelse” att ha hög vinst i företagen för att på så sätt i framtiden kunna ge högre löner och sociala reformer. Kort sagt, arbetarna tog ställning mot arbetsgivarna och krävde att företagen minskade sina vinster mot att ge högre löner och bättre sociala reformer (Furuhagen 1996 s 310). De paternalistiska dragen som bildat välfärdsmodellen, där staten tar ansvar för medborgarna, har vuxit sig för stor. Ansvaret för medborgarna, att tillsäkra dem en skälig levnadsnivå, blev till slut för stort för staten, samtidigt som jag tror att medborgarna vant sig vid att få alla de fördelar välfärdsmodellen innebar och önskade sig fler.

När den svenska modellen beskrivs finner man att det är den tyska modellen som importerats i slutet av 1800 – talet, men det skedde en del förändringar innan den blev den svenska modellen. Demokrati var viktigt i Sverige och måste ge tillåtelse att fortsätta fungera i den nya modellen. Statens roll skulle sammanföras med demokrati, båda måste få plats. I boken skrivs även att Sverige är det enda land i Europa som haft folklig representations ända sedan medeltiden. Vidare är Sverige även känt för ”den kollektivt inriktade demokratin”, som innebär att organiserade intressen får utrymme och enskilda intressen får en mer undanskymd roll (Furuhagen 1996 s 316). Av detta går att utläsa att demokratin alltid varit viktig för svenskarna och att de kämpat för att behålla den i den svenska socialpolitiken. Oavsett vad man tycker om de paternalistiska dragen i socialpolitiken har vi alltid haft folkvalda representanter som fört folkets talan, där folket varit med och tagit fram de önskemål och behov som finns i samhället. Staten har aldrig stått för sig själv och tagit beslut, folkvalda har alltid haft sin del i processen. Detta tyder på att empowerment funnits länge, även om det inte varit uttalat och funnits som begrepp. Vidare kan empowerment-dragen synas i det som

skrivit som den kollektivt inriktade demokratin, eller snarare, det går att se empowerment-dragen idag. Individens försvinner i de stora samlingarnas önskemål och krav. Samtidigt går det att framföra paradoxen som Jarhag skrivit om, att tanken är att hjälpa klienten att öka medvetenheten i sitt liv och situation men samtidigt sammanför socialtjänsten som verksamhet en grupp, som kan ses som paternalistiskt. Empowerment försöker finna den enskilde och lyfta upp honom, se honom som en individ med egna behov och inte behandla honom generellt. Eftersom empowerment kan delas upp i mindre delar är det klart att det finns inslag i historien där det tydligt kan ses. Maktaspekten finns tidvis upptagen då demokratin ständigt är en fråga i socialpolitiken.

Under 1970 – talet var diskussionerna många kring den sociala sektorns utbredning och funktion. En kollektiv lösning till problemen söktes, demokratiska frågor lyftes fram och en ökad solidaritet med de utslagna grupperna fanns. Under 1960 – 70 talet växte den sociala sektorn med ökade ersättningar till de medborgare som inte kunde försörja sig själva genom arbete (Hermodsson 1998 s 25). Den svenska modellen med sina generella lösningar på problem är troligen nödvändig, den diskussionen tänker jag inte ta här, men som skrivits tidigare, den sker på enskildas bekostnad. I en större samling människor försvinner den enskilde. Det kan tyckas paternalistiskt att staten bestämmer vad som är bäst för medborgarna, men om man vänder på det. Att använda generella lösningar kan ske på enskildas bekostnad eftersom alla människor inte är lika, alla kan inte tillgodogöra sig den hjälp de har att tillgå på samma sätt. Vidare kan även empowerment i grupper skapa utanförskap av enskilda, dvs empowerment kan skapa disempowerment för andra. Upplevelser och uppfattningar om en insats konsekvenser och betydelser kan tolkas olika eftersom vi alla är individer och olika. Alla står på olika värdegrunder, beroende på vad som finns i bagaget, vad som hänt tidigare, som spelar roll i det sociala arbetet. Jarhag har skrivit att empowerment är kontextspecifikt, omgivningen spelar roll i

Slutdiskussion

I uppsatsen har jag lyft fram en del av de inneboende spänningar som finns i begreppen empowerment och paternalism. Uppsatsens syfte har varit att belysa de båda begreppen och lyfta fram de svårigheter som kan förekomma i användandet av begreppen. Min tanke har varit att skapa frågor istället för att svara på dem. Spänningarna som finns mellan de båda

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

begreppen låter sig inte redas ut i denna uppsats, men de är belysta och det är min förhoppning att uppsatsen bidragit till insikt och förståelse för användningen av begreppen.

Båda begreppen består av mindre delar exempelvis rättssäkerhet, demokrati och makt. Gemensamt för dessa delarna är, liksom begreppen empowerment och paternalism, att de är lika svåra att definiera och förstå. Begreppen empowerment och paternalism är relationella, dvs de står i relation till något annat. Socialarbetaren hjälper klienten att få ökad makt över sitt eget liv och situation genom empowerment. Socialarbetaren kan hjälpa klienten att öka sin medvetenhet om vad han egentligen gör, vad han kan göra och vad han bör göra. Det är min uppfattning att detta kan vara en del av paternalism eftersom socialarbetaren använder empowerment gentemot normaliteten. Socialarbetaren måste utgå från en startpunkt och med den leder hon klienten vidare till egen insikt. Det som socialarbetaren relaterar till är normaliteten, vad är normalt och inte, vad är ett drägligt liv? Det är inte säkert att klienten har samma uppfattning som socialarbetaren i fråga om dessa värderingar och då kan klienten känna sig disempowered

Genom hela uppsatsen har begreppen diskuterats i olika perspektiv. Vad är tanken med att diskutera ett begrepp? Är det ett försök att sätta ord på ett handlande inom socialt arbete? Under utbildningen har det diskuterats med jämna mellanrum om den tysta kunskapen som socialarbetarna använder i sitt dagliga arbete. Var får hon all sin kunskap ifrån, vad betyder den och hur sätter man ord på den? Jag är övertygad om att många kommer att känna igen sig i uppsatsens beskrivningar om empowerment och paternalism ”så här gör ju jag...” men inte visst om att det kan kallas för empowerment och paternalism. Varför finns det då så många pågående forskningar, uppsatser och projekt som handlar om just begreppet empowerment? Är det för att sätta ord på ett handlande inom socialt arbete och minska den kritik som finns att det inte går att berätta vad vi gör alltid, ett försök att ta bort skuggan som den tysta kunskapen sätter på socionomernas yrkesstatus?

I uppsatsen har jag försökt lyfta fram vikten av försiktighet vid användandet av begreppen empowerment och paternalism. Att arbeta som socialarbetare innebär att ha mer makt än klienten, genom mer medvetenhet om sitt handlande är det min förhoppning att socialarbetarna kan hjälpa fler klienter till empowerment. Både empowerment och paternalism finns överallt inom socialtjänsten. Begreppet paternalism verkar äldre än

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen? En belysning av begreppen

---

empowerment, men det måste sägas att trots att empowerment funnits under hela 1900 – talet så har det genom tidens gång haft olika betydelser, liksom paternalism. Alla som använder begreppen paternalism eller empowerment har sina egna tolkningar, allt beror på vem det är som tolkar det, vad de varit med om och vart de är på väg. Det är min uppfattning att det är så med flera begrepp inom socialt arbete. Därför vill jag åter igen påpeka att det är viktigt med diskussioner kring begreppen för att öka vår förståelse och förmåga att se konsekvenser och svårigheter med användandet av olika begrepp.

I SoL finns det flera exempel på paternalism som överlevt alla revideringar. De är ofta väl förtäckta, där det silkeslent beskrivs att det egentligen är för klientens bästa och för att socialt arbete ska fungera. Socialarbetarna är ofta vana, rentav inlärd, att allt är som det ska, bara man följer lagarna. Det kan nog kännas lite paternalistiskt emellanåt, men tänk bara vad som skulle kunna göras mot klienten om man vill vara taskig och ge igen. Och allt är lagligt, det skulle endast behövas en egen tolkning av SoL. Med denna tanke i huvudet ser inte lagarna så hemska ut längre. Paternalism är, i denna bemärkning, en mycket farlig del som lätt kan infiltrera handlingssättet hos oss medborgare. Det handlar inte endast om att social arbetare har en paternalistisk inställning, alla i samhället kan bidra med sitt strå till den stacken. Genom mer medvetenhet är det min förhoppning att socialarbetarna tänker mer på sitt handlande och förhållningssätt, både som yrkesutövare och som medborgare i samhället. Jag skulle, så här i slutet av uppsatsen, vilja framföra att det viktigaste inte är att införa begreppen empowerment och paternalism i det dagliga sociala arbetet utan att först och främst tänka på hur vi är mot andra. Hur bemöter vi våra medmänniskor? Hur vi talar och lyssnar vi? Under uppsatsens gång tycker jag mig sett att mycket handlar om hur socialarbetaren kan och bör bemöta och handla gentemot klienterna, hur hon ska bli mer medveten om sitt eget handlande för att undvika oönskade konsekvenser, men jag vill påminna om: behandla andra som du vill bli behandlad själv. Det är ingen kliché som är urvattnad, den gäller fortfarande i allra högsta grad.

En del av paternalismen tror jag kan vara bra, paternalism har kanske en plats i den svenska socialpolitiken. Min tanke är att det krävs en del regleringar, lagar och förordningar, för att samhället ska kunna fungera, här kommer paternalismen in. Någon måste bestämma och hålla i trådarna för att det ska fungera. Utan regler skulle det bli kaos. Kan det ses som paternalism? Ja, eftersom det sker över huvudet på andra medborgare i samhället. Ja, eftersom det sker för

medborgarnas bästa. Nej, eftersom vi i demokratisk anda har folkvalda personer i beslutarpositioner. Det är en tolkningsfråga som inte löses i denna uppsats. Vidare i mitt resonemang är att det ibland krävs att någon annan bestämmer, exempelvis när det gäller medborgarnas alkohol- och drogvanor, är det rätt att vara i trafiken och vara drog eller alkoholpåverkad? Nej, skulle de flesta säga, men att komma med ett liknande resonemang inom socialpolitiken är svårare. Allt slutar i en etikdebatt. Är det rätt att socialarbetarna få involvera sig i klientens liv och säga vad som är rätt eller fel, hur de ska göra och vara, att klienten ska arbeta och vara drogfri för att få ekonomiskt bistånd? Men om klienten inte vill göra något? Om han vill fortsätta droga eller leva ett destruktivt liv, har socialarbetarna inte rätt att visa och i viss mån tvinga (utan tvångslagar) klienten till handling i annan riktning?

Källförteckning

- Adams, Robert (1996) *Social work and empowerment*. Malaysia.
- Elmér, Åke, Blomberg, Staffan, Harrysson, Lars, Petersson, Jan (2000) *Svensk socialpolitik*. Lund: Studentlitteratur.
- Ershammar, David, Wiksten, Anna (2003) *Brukarinflytande och empowerment – en utmaning för det sociala arbetet*. Socionomen 5/2003 s 20-23.
- Flindt Pedersen, Jette (1994) *Yrkesetik – hur klienten upplever socialtjänsten*. Stockholm: Gotab.
- Furuhagen, Birgitta (1996) *Äventyret Sverige*. Arlöv: Berlings.
- Goldberg, Ted (2000) *Samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.
- Halvorsen, Knut (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Hermansson, Anne (1998) *Klientdemokrati – vision och verklighet*. Edsbruk: Akademitryck AB.
- Heule, Cecilia (2002) *Exemplet Funk – att reproducera det idéburna Basta*. Lund: Magisteruppsats. <http://www.soch.lu.se>
- Jarhag, Sven (2001) *Planering eller frigörelse? En studie om bemyndigande*. Lund: KFS AB.
- Lejon, Filip R (1996) *Asymmetrisk interaktion. Mötet mellan klient och socialförvaltning i en vårdnadsprocess*. Umeå: Solfjädern offset AB.
- Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune, Swärd, Hans (2000) *Socialt arbete – en grundbok*. Falköping: Elanders Gummessons.
- Morén, Stefan (1996) *Förändringens gestalt*. Vällingby: Svenskt tryck.

Empowerment och paternalism, vad betyder de egentligen?
En belysning av begreppen

Payne, Malcolm (1997) *Modern social work theory, second edition*. Ebbw vale: Creative Print and design.

Petersson, Olof (1991) *Makt – en sammanfattning av maktutredningen*. Göteborg: Graphic systems.

Pintz, Anders (2003) *Den enskildes inflytande i en evidensbaserad socialtjänst*. Socionomen 7/2003 s 56-62.

Repstad, Pål (2000) *Närhet och distans*. Lund:Studentlitteratur.

Skau, Greta Marie (2001) *Mellan makt och hjälp*. Borås: Centraltryckeriet.

Socialstyrelsen (2003) *Brukarmedverkan i socialtjänstens kunskapsutveckling*.

<http://www.sos.se>

Thorseth, May (1999) *Legitimate and illegitimate paternalism in polyethnic conflicts*.

Göteborg: Kompendiet.

Vogt, Judith F, Murrell, Kenneth L (1992) *Frigör kraften i organisationen*. Uddevalla:

Bohuslänningens boktryck.